

## אופן חלוקת גביית המיסים מהאזרחים ע"פ תורה- מס פרוגרסיבי או מס שווה

### הקדמה ומיקוד

אחר שעסקנו מספר שבועות בעניין איסור העלמת המס וחובת תשלום המיסים ואכיפת חיוב זה. נמשיך ונעסוק בסוגיית המיסים ועתה נפנה לדעת התורה בקביעת דרך חלוקת נטל המיסים באופן המוסרי ביותר מכלל האזרחים לפי דעת חז"ל כמובא במקורות. האם יש לגבות מיסים באופן שווה מכלל האזרחים או שמהעשירים יגבו יותר מהעניים.

לימודנו השבוע מתחלק לארבעה חלקים (לפי כותרות המשנה)

חלק א': מנהג המדינה במיסים אם מבטל דין תורה- חלק זה הינו מעין הקדמה להבין האם בסוגיית מיסים יכול להיות מנהג שאינו תואם דין התורה האם ישנו תוקף למנהג זה או לא כיוון שחלק זה מהווה הקדמה אין להתעכב על חלק זה בפרט שאת מקור הדין המובא בתרומת הדשן הבאנו כבר בעבר. במידה והזמן קצר יש לדלג לגמרי על חלק זה

חלק ב': אופן גביית מסי שמירה- חלק זה הינו המקור המרכזי ביותר ולכן יש ללמודו בעיון בנסיון להבין מהם הקריטריונים לחלוקת נטל המיסים לא רק בסוגיית הבטחון אלא בכל המיסים מיקוד הלימוד: יש ללמוד את הגמ' בעיון ולהבין את מחלוקת הראשונים בהבנת גמ' זו (ארבע דעות: הר"י מיגאש, שטמ"ק, רמב"ם ויד רמ"ה) במידה והזמן לא מאפשר יש להתמקד במחלוקת בין הר"י מיגאש לבין הרמב"ם ע"פ הבנת המגיד משנה ולסיכום לראות השו"ע כמסכם הדין להלכה (השו"ע ארוך מאוד במקורו ואין לראות את כולו אלא אם כן ישנו זמן לכך). רבנו גרשום וחזון איש פחות חשובים

חלק ג': דין ספינה שעמד עליה נחשול ושיירה ההולכת במדבר- חלק זה מהווה המשך ישיר לחלק הקודם יש להבין מדוע בשיירה וספינה אופן הגבייה משתנה מיקוד מקורות: יש ללמוד את הגמ' היטב ולהבין את המחלוקת בין התוספות לנימוקי יוסף שאר המקורות בדרגת עדיפות שנייה בחלק זה

חלק ד': גביית מסים לתשתיות ושאר צרכי האזרחים, חלוקת נטל המיסים בתשלומי רווחה וצדקה- בחלקים אלו (שתי כותרות משנה) אנו מנסים להבין ע"פ העקרונות שהבנו בחלקים דלעיל את חלוקת נטל המס בימינו בתשתיות רווחה וכדומה מיקוד המקורות: יש להשתדל לעבור על כל המקורות בחלקים אלו במידה והזמן לא מאפשר זאת ניתן לדלג על המהר"ם פדואה, ב"י סימן נה (ב"י השני המובא בחלקים אלו), ותשובת הרשב"א

### מנהג המדינה במיסים אם מבטל דין תורה

#### תרומת הדשן סימן שמב

יראה דהני מילי תלי טפי במנהג ממאי דתלי בדת תורה, וכן מצאתי בתשובה הועתק מתשובת גדול הנקרא רמ"מ =ר' מנחם ממירזבורק= דכתב בהדיא דרוב ענייני מסים תלויים במנהג, וכן במרדכי פ"ק דב"ב כתב בשם הר"א כ"ץ על עניין המס דמנהג מבטל ההלכה ודין חכמי התלמוד אף על פי שמצאו לו סמך מן המקרא. וכתב נמי דלא דווקא מנהג חכמים, אלא אפילו מנהג חמרים וספנים יש לסמוך עליהם כדאיתא בהדיא פ' הגוזל בתרא. ונראה אף על גב דכתב ר"ת והוכיח ממש ממתניתין דב"ב ומריש פ' הפועלים, דיש מנהגים של שטות שאין לסמוך עליהם אפילו היכא דתנן התם הכל כמנהג המדינה. ובא"ז כתב נמי דלא אמרינן מנהג מבטל הלכה אא"כ מפי חכמים, ומרדכי ר"פ הפועלים הוסיף לפרש בשם א"ז דדווקא מנהג ותיקין מבטל ההלכה, אבל מנהג שאין לו ראייה מן התורה אינו אלא טועה בשקול הדעת. מ"מ נראה לומר דבענייני מסים וכה"ג כולו מודו דאזלינן בתר מנהגם דבני העיר או בני המדינה שנהגו בו מקדם, אפי' אי לא הוקבע ע"פ חכמים כדמייתי הר"א כ"ץ ראייה ברורה על זה מהדיא דחמרים וספנים פ' הגוזל בתרא ב"ק קט"ז ע"ב/. ונראה דיפה יש לחלק בענייני מסים לבני העיר וכן צורכי חמרים וספנים, למהלך שיירא שלהם וכל דבר שרבים מצורפים יחד צריכים למיזל בתר מנהגא דידהו, וכפי הסדר שעושים לעצמן לפי צרכיהם לפי עניינים /עניינם/, דאי מצרכתא להו למיזל בתר דין תורה בכל דבר לעולם תהא מריבה ביניהם, מש"ה מעיקרא מחלו אהדדי לוותר על דין תורה וגמרי ומקני למיזל בתר סדר מנהג דידהו... אמנם נראה דצריכים לידע דמנהג קבוע ופשוט הוא שנתנו כך בני העיר לכל הפחות תלתא זימנין, והרבה פעמים ציבור עושים להם מסקנא לפי הצורך ואין בדעתם לקבוע מנהג כלל. אכן נראה אף על גב דאייתנין לעיל דבענייני מסים המנהג מבטל ההלכה, מ"מ ראוי ונכון לדקדק הטיב אם נוכל להשוות כל המנהגים לדין תורה, אף אם לא לגמרי מ"מ עדיף טפי שנמצאו סעד וסמך מדברי חכמים ולאוקמינהו בטעם וסברא.

### שולחן ערוך חושן משפט הלכות שותפים בקרקע סימן קסג סעיף ג

וכל ענייני מסים הולכין אחר מנהג הקבוע בעיר שעשו כן שלשה פעמים, אף על פי שהוא מנהג גרוע, אין מדקדקים בענייני המסים (ת"ה סימן הנ"ל ומהרי"ו סימן קל"ב /קכ"ד/)

## אופן גביית מסי שמירה

### תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף ז עמוד ב

כופין אותו לבנות בית שער ודלת לחצר. תניא, רבן שמעון בן גמליאל אומר: לא כל חצרות ראויות לבית שער, אלא חצר הסמוכה לרשות הרבים - ראויה לבית שער, ושאינה סמוכה לרשות הרבים - אינה ראויה לבית שער. ורבנן? זימנין דדחקי בני רשות הרבים ועיילו ואתו. כופין אותו לבנות לעיר כו'. (ת"ר: כופין אותו לעשות לעיר דלתים ובריה: ) ורבן שמעון בן גמליאל אומר: לא כל העיירות ראויות לחומה, אלא עיר הסמוכה לספר - ראויה לחומה, ושאינה סמוכה לספר - אינה ראויה לחומה. ורבנן? זימנין דמקרו ואתי גייסא. בעא מיניה רבי אלעזר מרבי יוחנן: כשהן גובין, לפי נפשות גובין, או דילמא לפי שבח ממון גובין? אמר ליה: לפי ממון גובין, ואלעזר בני, קבע בה מסמרות. איכא דאמרי, בעא מיניה רבי אלעזר מרבי יוחנן: כשהן גובין, לפי קירוב בתים הן גובין, או דילמא לפי ממון גובין? אמר ליה: לפי קירוב בתים הן גובין, ואלעזר בני, קבע בה מסמרות.

### רבינו גרשום מסכת בבא בתרא דף ז עמוד ב

כשהן גובין מבני העיר. לצורך חומה ודלתים:  
לפי שבח ממון. מי שהוא עשיר נותן יותר או לפי נפשות שבעיר שכולן יתנו בשוה:

### חזון איש מסכת בבא בתרא סימן ד', יט

ונפשות היינו נפש ידידה ולא אשתו ובניו, דאם כן אין הכל שוי שוין

### ר"י מיגאש מסכת בבא בתרא דף ז עמוד ב

בעא מיניה ר' אלעזר מרבי יוחנן כשהם גובים. לחומה דלתים ובריה א"נ בית שער ודלת לחצר לפי נפשות גובין או דילמא לפי שבח ממון גובין. א"ל לפי ממון הן גובין. פירוש לפי שעל עסקי ממון הן באין ולא על עסקי נפשות. איכא דאמרי בעא מיניה ר' אלעזר וכו' לפי ממון. פירש ממון לבדו או דילמא אף לפי קירוב בתים הן גובים. בין ללישנא קמא בין ללישנא בתרא לפי שבח ממון הן גובין מיהו לישנא בתרא טפוי הוא דקא מטפייא דהאי שבח ממון לפי קירוב בתים הוא תדע שהרי אם יש שם שני בתים ששניהן קרובין ואין שוין בממון ודאי לפי שבח ממון הן גובין א"נ אם יש שם בית קרובה ואין בה ממון כלל כלום עולה על דעת שגובין ממנה כלל כיון שאין בה ממון למאי חיישא אלא בוודאי אף על פי שקרובה היא כיון שאין בה ממון אין גובין ממנה כלום הא למדת ששבח ממון הוא העיקר ומאי לפי קירוב בתים דאמרינן אף לפי קירוב בתים שרואין בתחילה מי שיש לו ממון הרבה ומי שיש לו ממון מועט ואחר כך רואין מי שביתו קרובה להיזק ומי שרחוקה להיזק וגובין לפי כך וכן הלכה ורבינו חננאל ז"ל פסק לענין חצר שגובין לפי שבח ממון ולא איכפת ליה לפי קירוב בתים כלל ומסתברא כוותיה דכי אמרינן לפי קירוב בתים הני מילי בעיר דאיכא חצר דמקרבא ואיכא דמרחקא אבל חצר דכולהו בתים דילה קרובין נינהו אף על גב דחד מינייהו קריב טפי מחבריה ההיא קורבא ורוחקא מילתא זוטרתיה היא ולא מעלה ולא מוריד וכן הדעת נוטה. ודברים אלו אינן אלא בשעה שיש שלום בעולם ואיכא אימת מלכות ואין לחוש אלא למי שבאין בדרך ליסטות או לאקראי בעלמא אבל בזמן שיש מלחמה בעולם והמלכים מתגרים זה בזה מסתברא דבכי האי גוונא לא איכפת לן בין קירוב בתים כלל דלגבי כרכום שכובש את העיר קירוב וריחוק בתים חדא מילתא היא הילכך אין גובין אלא לפי שבח ממון ואם באין על עסקי נפשות גובין אף לפי נפשות הואיל ועל עסקי שניהם הן באין.

### שיטה מקובצת מסכת בבא בתרא דף ז עמוד ב

לפי קירוב בתים הם גובים או דילמא וכו'. ופשט ליה לפי קירוב בתים הם גובים ונראה לי אף לפי קירוב בתים קאמר שאם יש לפנימיים שבח ממון יותר מן החיצוניים שיתנו בשוה ויעלה הקירוב כנגד שבח הממון. הראב"ד.

### רמב"ם הלכות שכנים פרק ו הלכה ד

כשהן גובין מאנשי העיר לבנות החומה גובין לפי קריבת הבתים מן החומה כל הסמוך לחומה נותן יותר.

### מגיד משנה הלכות שכנים פרק ו הלכה ד

כשהן גובין מאנשי העיר וכו'. בגמרא שם (דף ז' ע"ב) בעא מיניה ר"א מר"י כשהן גובין לפי נפשות גובין או דילמא לפי שבח ממון גובין א"ל לפי [שבח] ממון גובין וכו' איכא דאמרי בעא מיניה רבי אלעזר מר"י כשהן גובין לפי קירוב בתים הם גובין או דילמא לפי ממון הן גובין א"ל לפי קירוב בתים הם גובים וכו' ע"כ ובהלכות כתבו לשון אחרון לבד כדברי המחבר אבל הרב אבן מיגש ז"ל פירש שהלשון האחרון להוסיף בא ולומר ששבח ממון זה לפי קירוב בתים הן גובין אותו שאילו עשיר שביתו קרוב ועשיר כמותו רחוק גובין מן הרחוק פחות מן הקרוב אבל לעולם לפי שבח הממון ג"כ שאילו עשיר רחוק ועני קרוב מה יגבו מן העני ואין לו אלא מן העשיר הרחוק גובין יותר ממה שגובין מן העני הקרוב ושבח ממון שאמרנו שבח ממון המטלטל קאמר שאין אלו באין אלא לשלול שלל ואין שוללין את הקרקעות. ומ"מ הכל לפי מה שהוא ענין שאם באו גייסות בשעת מלחמת מלכים ללכוד את העיר להרסה או לשורפה גובין לפי הכל זה לשון הרשב"א בשם הרב רבינו יהוסף הלוי אבן מיגש ז"ל. ולא נראה כן מדברי המחבר שלא הזכיר כלל שבח ממון. ולענין חצר חננאל שגובין לפי שבח ממון לעולם ולא איכפת לן בקירוב בתים לעולם וכתב הרב אבן מיגש ז"ל ומסתברא כוותיה ומתוך כך לא הזכיר המחבר קרוב ורחוק לעולם בחצר:

## יד רמ"ה מסכת בבא בתרא דף ז עמוד ב

אלא מסתברא דכי גבינן לקירוב בתים לאו משום קורבא דהזיקא הוא דאי מהאי טעמא שבח ממון עדיף אלא היינו טעמא משום דבתי בראי דמקריבי לחומה גרמי להו לבני מתא הקיפא יתירא בבניין החומה, שלפי קירוב הבתים לחומה יהיה מרחקם מטבור העיר והדבר ידוע שעל פי מרחק הקו מן הטבור ירבה הקו הסובב אותו ונמצא שהבית הקרוב לחומה לפי מרחקו מן הטבור יתר מחבירו הוא גורם לעיר היקף מרובה יתר מחבירו ואמטול הכי גבינן מינייהו לפי קירוב בתים ולא חיישינן לשבח ממון ולא לשבח נפשות. דכי גבינן לפי שבח ממון במידי דברירא מילתא דהאי ממונא לא מינטר אלא בהכי כגון שיירה שהיתה מהלכת במדבר ועמד עליה גייס לטרפה (ב"ק דף קט"ז ע"ב), דאי לא מפיסי להו השתא בממון מיתביד כוליה ממונא דשיירה מיד וכל חד חד לפום ממונא דשכיח ליה השתא בהאי שיירא הוא מפסיד ואמטול הכי גבינן לפי ממון אבל הכא דלענין מעבד חומה לעיר לכתחילה מיקמי דלית גייסא קמיירי, דלא ברירא מילתא דהאי חומה עתידה לאגוני אממונא דשכיח השתא בהאי מתא משעת גביה ולא נמי משעת בנין, דאפשר דאדהכי והכי אתי גיאסא ולא הויה הצלה בהאי חומה ואי נמי משתהי אפשר דמקמי דאתי גיאסא כלי ממונא דהאי ביתא דהוה נפיש ממוניה בשעת גבייה ומתרמי ממונא באידך דלא הוה ביה ממונא ואמטול הכי ליכא למיחש לשבח ממון כלל. וכל שכן לשבח נפשות לפי שהנפשות מגינות על החומה יתר ממה שהחומה מגינה על הנפשות ואפילו היו שניהם שוין הרי הן מגינות זה על זה בשוה דיו לכל אחד מהן לעמוד בשלו. ולא דמי לשיירא שהיתה מהלכת במדבר ושכרו תיאר לפניהם דקיימא לן דגובין אף לפי נפשות, לפי שאין השיירא צריכה למיגר להגן עליהם אלא להורות את הדרך ונמצא שהשיירה צריכה לתיאר ואין התיאר צריך לשיירא בכך, ולפיכך גובין אף לפי נפשות שאם תעו במדבר במקום נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים הנפשות אובדות קודם לממון.

## שולחן ערוך חושן משפט הלכות שותפים בקרקע סימן קסג סעיף ג

כשגובין מאנשי העיר לבנות החומה, גובין לפי קירוב הבתים לחומה, כל הסמוך לחומה נותן יותר. וי"א שגובין לפי הממון, ואחר שחלקו לפי הממון גובין גם כן איזה בית קרוב לחומה הוא פורע יותר. כיצד, ב' בתים שוים בקירוב זה כזה, ויש בהם ממון בשוה, פורעים בשוה. ואם יש בית קרוב לחומה ואין בו ממון, ואחד רחוק ויש בו ממון, אין גובין מהקרוב כלום, כיון שאין לו על מה לחוש... ודוקא כשיש שלום בארץ ואיכא אימת מלכות, אבל בזמן שיש מלחמה והמלכים מתגרים זה בזה, לא איכפת לן בקירוב בתים כלל, ואין גובין אלא לפי שבח הממון. ואם באים על עסקי נפשות, גובים אף לפי שבח נפשות, החצי לפי שבח ממון והחצי לפי נפשות; והאי שבח ממון דוקא ממון דמיטלטל.

## דין ספינה שעמד עליה נחשול ושיירה ההולכת במדבר

### תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף קטז עמוד ב

ת"ר: שיירא שהיתה מהלכת במדבר ועמד עליה גייס לטרפה - מחשבין לפי ממון ואין מחשבין לפי נפשות, ואם שכרו תייר ההולך לפניהם - מחשבין אף לפי נפשות, ולא ישנו ממנהג החמרין. רשאיין החמרין להתנות, שכל מי שיאבד לו חמורו יעמיד לו חמור אחר. בכוסיא - אין מעמידין, שלא בכוסיא - מעמידין לו; ואם אמר תנו לי ואני אשמור - אין שומעין לו. פשיטא! לא צריכא דאית ליה חמרא אחרינא, מהו דתימא הא קא מינטר ליה, קמ"ל, שאני נטירותא דחד נטירותא דבי תרי. ת"ר: ספינה שהיתה מהלכת בים, עמד עליה נחשול לטובעה והקילו ממשאה - מחשבין לפי משאוי ואין מחשבין לפי ממון, ולא ישנו ממנהג הספנים. ורשאיין הספנים להתנות, שכל מי שאבדה לו ספינה יעמיד לו ספינה אחרת. אבדה לו בכוסיא - אין מעמידין, שלא בכוסיא - מעמידין לו; ואי פירש למקום שאין הספינות הולכין - אין מעמידין. פשיטא! לא צריכא, דבניסן מרחקי חד אשלא, ובתשרי מרחקי תרי אשלי, וקא אזיל ביומי ניסן למקום תשרי, מהו דתימא דושיה נקיט ואזיל, קמ"ל.

## נימוקי יוסף מסכת בבא בתרא דף ה עמוד א

[בעא מיניה רבי אלעזר מרבי יוחנן כשהן גובין לפי שבח ממון וכו']. פי' כשהן גובים לחומת העיר לפי הממון שיש לו לאדם גובין ממנו או לפי הנפשות שיש בביתו גובים ממנו ואפילו לא יהיה עשיר יפרע יותר מעשיר שאין לו כל כך נפשות בביתו ובעיא זו כמו שאומר אם גייסא באה מחמת ממון הם יגבו לפי שבח ממון או אם באה מחמת נפשות ויגבו לפי נפשות ורבי יוחנן השיב לו דגייסא לא אתי אלא על עסקי ממון הילכך לפי שבח ממון הם גובין אבל אם ידוע שהיתה באה על עסקי נפשות מחשבין לפי נפשות וכדתניא בפרק הגזול בתרא (דף קטז ב) שיירא שהיתה הולכת במדבר ועמד עליה גייס לטרפה מחשבין לפי ממון ואין מחשבין לפי נפשות ואם שכרו תייר לפניהם מחשבין אף לפי נפשות לפי שהיה סכנת נפשות בדבר אם תעו במדבר וא"ת מ"מ כיון דגייס משום ממון אתי הא איכא סכנת נפשות כדאמרין (דף עב א) בסנהדרין גבי מחתרת חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו ותירצו בתוס' דאעפ"כ כיון דאין באין ברצון על הנפשות שאם לא יעמדו על ממונו לא יגעו בגופו אין זה סכנת נפשות:

## תוספות מסכת בבא בתרא דף ז עמוד ב

לפי שבח ממון הן גובין - כיון דאין סכנת נפשות לא אזלינן אלא בתר ממון והכי נמי אמר בהגזול בתרא (ב"ק דף קטז:): שיירא ההולכת במדבר ועמד עליה גייס מחשבין לפי ממון דליכא סכנת נפשות כיון דאין הגייס בא רק בשביל ממון ואף על גב דאמר בפ' בן סורר (סנהדרין דף עב.) דהבא במחתרת נידון על שם סופו ומפרש רבא טעמא בגמ' משום חזקה דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו כו' ואפי' הכי אין מחשבין אלא לפי ממון

כיון דהגייס ברצונו אינו בא על הנפשות דאם לא יעמדו נגדם לא יזיק לגופם הילכך לא חשיב סכנת נפשות לפיכך אם יעמדו עליהם לסטים ונתפשו עמהם גובין לפי ממון אבל היכי דטעו במדבר אמר התם דמחשבינן אף לפי הנפשות משום כיון דטעו איכא סכנת נפשות.

#### **פסקי רי"ד מסכת בבא קמא גמרא דף קטז עמוד ב**

ת"ר שיירא שהיתה מהלכת במדבר ועמד עליה גייס לטורפה, ונתפשו עמה בממון, מחשבין לפי ממון ואין מחשבין לפי נפשות, ואם שכרו תייר לפניהן מחשבין אף לפי נפשות, יש לומר החצי יפרעו הנפשות והחצי הממון

#### **פסקי רי"ד מסכת בבא קמא גמרא - הערות דף קטז עמוד ב הערה 127**

כן היא שיטת כל הראשונים, ומדויק כן לשון התוספתא: מחשבין אף לפי נפשות, כלומר לא כמו בגייס דמחשבין רק לפי ממון אלא מחשבין גם לפי נפשות, אבל רבינו יהונתן בפירושו כתב: אבל אם שכרו תייר ביניהם, כלומר איש שיראה להם דרך המדבר דין הוא שישלם העני כמו העשיר, שטעות הדרך במדבר סכנת נפשות הוא והעשיר לא ירבה והעני לא ימעיט, ואולי לפניו בתוספתא לא היה כתוב: "אף" לפי נפשות.

#### **שולחן ערוך חושן משפט סימן רעב סעיף טו, יז**

שיירא שחנתה במדבר ועמד עליה גייס לטרפה, ופסקו עם הגייס ממון, מחשבין לפי ממון ואין מחשבין לפי נפשות. ואם שכרו תייר לפניהם להודיעם הדרך, מחשבין לפי ממון ולפי נפשות; ואל ישנו ממנהג החמרים. ספינה שהיתה מהלכת בים ועמד עליה נחשול לטובעה והקילו ממשאה, מחשבין לפי משאוי ואין מחשבין לפי ממון (וע"ל ש"א ס"א); ואל ישנו ממנהג הספנים.

#### **סמ"ע סימן רעב ס"ק כז**

להודיעם הדרך. שלא יסתכנו מפני חיות ולסטים, כן הוא לשון הטור [סעיף י"ט], ומשו"ה מחשבינן חצי לפי ממון בשביל ליסטים וחצי לפי נפשות משום חיות שהוא סכנת נפשות. ולעיל בסימן קס"ג סעיף ג' שכתב מור"ם בריש הג"ה שניה, וכן אם טעו חבורה ההולכת במדבר ואיכא סכנת נפשות גובין לפי הנפשות, אפשר דר"ל אף לפי הנפשות כדברי המחבר דקאי עליה וכתב ו"כן", א"נ מיירי שם בדליכא שוללים הבאים בשביל ממון:

#### **גביית מסים לתשתיות ושאר צרכי האזרחים**

##### **שו"ת מהר"ם פדואה סימן מב**

איך גובין הוצאה של בניין ב"ה.

והנה ע"ד בניין ב"ה הלא כלל גדול כתב מהר"ם שכל היכא שלא נוכל לתלות בנפשות אז פורעים וגובים לפי ממון ופסק על שכירות החזן בימים הנוראים שמחשבין לפי ממון ונתן טעם לדב' שתלוי בממו' כי מחמת עשרם לא יוכלו לצאת מבתיהם לעיר אחרת ולהניח בתיהן ריקן עיין פ"ק דב"ב ובמרדכי קצר מבוא' יותר שקאי על שכירות החזן אם כן משמע ששכירות חזני' של כל השנה כמו שלנו דלא נוכל לומר טעם זה אין מחשבין לפי ממון לבד וככה הוא מנהגינו בכל הקהילות שגובין החצי לפי ממון והחצי לפי נפשו' מעתה במה נחלק בין בניין הכנס' לשכירות החזן אך נ"ל לחפש בזכו' העניים ולומר כי בניין אינו דומה לשכירות חזן או שכירות בית לכנסת כי השכירות פורעים מידי שנה בשנה והעני בזמן שנמצא בעיר פורע עמהם כי נהנה כמו עשיר להיות יוצא בתפלה וחייב כמו עשיר ואינו תלוי בממון אבל הבניין הוא על זמן מרובה על העתיד והעני יכול לעזוב דיר' עיר זו בנקל וללכ' לעיר אחרת שלא יצטרך לבניין אבל העשיר ממון ועסקיו מעכבין אותו כנ"ל ועוד יש לזכות לעניים כי יספיק להם אהל עראי וצריפא דאורבנא להיות מקום תפלה אך העשירים יפארו בית אלקינו בממון משום כבוד את ה' מהונך לכן לא נראה לי לגבות ב"ה לפי נפשות ושולם מני אהובך מאיר בכמ"ר יצחק קצנאלנבוגן. גם אינו רחוק בעיני הראייה של מעלתך מן הטור בסימן קס"ג שכתב סתם משמע דקאי על כל מה שהזכיר אף על בניין ב"ה אף על פי שבתלמוד אינו נזכר:

#### **בית יוסף אורח חיים סימן נג אות כג ד"ה ובתשובה אחרת**

ובתשובה אחרת כתב ולענין שליח ציבור ששאלת אם נותן זה כזה אם שכיר הוא שוכרין אותו מקופת הקהל שאע"פ שהוא מוציא את הדל כעשיר מכל מקום אין יד העני משגת כיד העשיר וכל מה שהוא תקנת הציבור ונעשית על ידי ממון נותנין לו לפי ממון שאם אין אתה אומר כן אלא שפורעין זה כזה לפי שאלו נהנין כאלו א"כ אף אנו נאמר דמי שאינו בקי יפרע הכל שהרי הוא מוציא את שאינו בקי ואינו מוציא את הבקי ע"כ. ורבינו ירוחם כתב בספר מישרים נתיב כ"ט ח"ג תשובת רב האי על זה וזה לשונו כי שתי הסברות שהזכרת בשאלותיך מהיות השכר נחלק לפי נפשות בשוה כגון מחצית השקל או לפי ממון כגון הצדקות ושאר עולי הקהל שתי הסברות הם נכונות ואף על פי שהן סותרות זו את זו השכל יכריע ביניהן כי התפלה לפי שהיא כנגד תמידין ומוספין ושאר קרבנות צבור (ברכות כו:) וכל אלו אינן באות מן הנדבה אלא ממחצית השקל כמו

שיתבאר במסכת שקלים (ריש פ"ד) נתחייב מזה כי שכר החזון שהתפלה נגמרת בשבילו למי שאינו יודע להתפלל או למי שהוא יודע ג"כ מהדברים שהן דוקא לצבור ולא ליחיד כגון הקדושות והקדישין וכיוצא בהם כל זה יש לו להיות לפי נפשות בשוה אבל לפי ששכר החזון בזמננו זה אינו בשביל חובות התפלה הצריכה בלבד אלא שרובה בשביל שיתעסק בהם בהספדות ובקרובות בחופות ובמועדים וכיוצא בזה מתפארת ההמון ועוד כי בתפלות המחוייבות לא די להם בחזון שאין קולו ערב אלא מוסיפין בשכר החזון כשמוציאין אותו יודע גגן בנעימות וכיוצא בזה ויתחייב לפי זה שיהיה שכר החזון נחלק על שני הדברים כיצד משערין כמה היו נותנין בשכר החזון אלו היה די להם ממנו בתפלות המחוייבות כגון תמידין ומוספין ותופסי המועדים כגון תחנונים בתעניות וקניות בתשעה באב והסליחות בלילי המשמרות וסדר יום הכפורים לילו ויומו שאע"פ שאינן מעיקרי החיובים ואינם ג"כ מהדברים שיש להם גבול ידוע ערכם בעיני אצל התפלה המחוייבת בערך הנדבות הן התמידין והמוספין שהיו באות הכל מתרומת הלשכה שהיתה ממחצית השקל ואח"כ רואים כמה הם מוציאים בשכר זה החזון שרוצים לברור להם להתעסק בשני הענינים בחובות הדת ובמנהג הציבור ממה שביארתי ומחלקין אותו על הקהל ממי שהוא בר מצוה ומה שמוסיפין על זה השיעור משכר החזון צריך לחלקו לפי ממון כמו שאר עולי הקהל כי התפארת והנדיבות בכגון אלו הדברים שאינם הכרחיים הם הולכים אחרי הממון ואין ספק אצלי כי שכר החזון הפשוט שאינו צריך לבטל מלאכתו אלא בעת התפלה החובה ואינו מלווה מת ולא מספידו ולא להיות לחופת חתן ולא באבילות אבל אינו משכר החזון שהוא מספיק לכל אלה חלק קטן וזהו שמכרעת סברתי בשתי פנים אלו והשם יודע האמת ויראנו מתורתו להדריכנו בדרך אמת עכ"ל:

### **שולחן ערוך אורח חיים סימן נג סעיף כג**

שכר ש"צ פורעים מקופת הקהל, אף על פי שהש"צ מוציא הדל כעשיר, מכל מקום אין יד העני משגת כעשיר. הגה: וי"א שגובין חצי לפי ממון וחצי לפי הנפשות, וכן הוא מנהג הקהלות (מהר"ם פדואה מ"ד מ"ב/).

### **רמ"א חושן משפט הלכות שותפים בקרקע סימן קסג סעיף ג**

הגה: במקום שבני העיר מושיבין ביניהם מלמד תינוקות, ואין אביהן של תינוקות יכול לשכור לבניהם, ויצטרכו הקהל ליתן השכר, גובין לפי ממון. וכן בשכר החזון (ר"י נכ"ט ח"ג), ועיין בא"ח סימן נ"ג סעיף כ"ג. וכן בנין בית הכנסת גובין לפי ממון (מהר"ם פאדוואה). כל צרכי העיר, אף על פי שמקצתן אינן צריכין, כגון בית חתנות או מקוה וכדומה, אפילו הכי צריכין ליתן חלקן (מהר"י מינץ).

### **ט"ז אורח חיים סימן נג ס"ק יד**

חצי לפי ממון. - כי יש סברא לומר שהעני צריך חזון כמו העשיר ויש לפעמים שהעשירים נותנים יותר ממון להחזון שקולו ערב יותר על כן עשו פשרה זאת:

### **מחצית השקל אורח חיים סימן נג ס"ק כז**

שכר שליח ציבור כו'. ולבוש כתב כו' עיין בחו"מ סימן קס"ג סוף סעיף ג' בהג"ה. ר"ל, דכתב רמ"א שם וז"ל, במקום שבני העיר מושיבין ביניהם מלמד כו' גובין לפי ממון, וכן בשכר חזון, ועיין באו"ח סימן נ"ג סעיף כ"ג, וכן בנין בית הכנסת גובין לפי ממון, עכ"ל. אם כן דברי רמ"א סתרי אהדדי, ורמ"א גופיה שם רמז לעיין פה. אלא על כרחך גם דעת רמ"א כלבוש. ובחו"מ כתב לפי הדין, ונפקא מינה במקום שאין מנהג, יש לעשות על פי הדין לפי ממון. וכאן באו"ח כתב לפי המנהג:

### **שו"ת אגרות משה חושן משפט חלק א סימן מא**

והנה ברמ"א חו"מ שם איתא גם בבנין ביהכ"נ שגובין לפי ממון אף שהוא צורך גם להעניים. וצריך לומר דאין החלוק בחזון מצד שאין בו נחיצות כ"כ מחמת שאפשר בלא חזון, דהא הט"ז כתב שגם העני צריך לחזון ומה שייך למיפלג ע"ז, אלא החלוק הוא דדבר שהוא חיוב הגוף ממש על כל יחיד רק שאי אפשר זה ליחיד לעשות בעצמו, או אף באפשר לו לעשות בעצמו אבל הוא דבר שראוי גם לכל הקהל ומטעם זה מחייבין לכולם לבנות ביחד בזה יהיה אף מדינא גם לפי נפשות לכו"ע, ויהיה בזה הפשר שהנהיגו שיהיה החצי לפי ממון והחצי לפי נפשות מטעם שהנוי וכדומה אין לחייב אלא לפי ממון כסברת הט"ז וגם מטעם שלהעשיר יותר טוב שלא יצטרך לילך למקום אחר כטעם המג"א והט"ז בסימן נ"ה. אבל דבר שהחיוב הוא רק לצבור כהא דחזון להוציא בחזרת הש"צ ובקדיש וקדושה שעל היחיד ליכא חיוב הגוף ממש אלא הוא חיוב רק על כל הקהל יחד אף שודאי יקיים כל יחיד ויחיד מצוה בזה, חיוב זה נחשב שאין בו נחיצות כ"כ משום שהחיוב וקיום המצוה הוא רק מצד כל הקהל יחד ודינו בעצם לפי ממון לבד ורק במקום שנהגו גם בזה לפי נפשות הוי החצי לפי נפשות. וחיוב בנין ביהכ"נ נמי הוא רק דין שעל הקהל ביחד דמצד הדין להתפלל בעשרה אם אך יש מקום שיתפללו באיזה בית סגי מצד חיוב היחיד שיש על גופו, אך שאף שיש מקום להתפלל בעשרה יש חיוב לבנות ביהכ"נ שיהיה מקום מקודש המוכן לתפלה כדאיתא ברמב"ם רפ"א מתפלה שכתב כ"מ שיש בו עשרה מישראל צריך להכין לו בית שיכנסו בו לתפלה בכל עת תפלה, ובארתי שהוא אף שמתפללין בעשרה באיזה בית דאל"כ לא הי"ל לכתוב אלא שצריך להתפלל בעשרה וממילא ידעין דאם לית להו מקום מוכרחין לבנות ביהכ"נ אלא ודאי שאף כשיש שם מקום להתפלל בעשרה מחייבין לבנות ביהכ"נ שיהיה מקודש בקדושת ביהכ"נ להתפלל שם, אבל חיוב זה הוא על הקהל ביחד כלשון הרמב"ם ולא על היחיד וממילא אינו חיוב לחייב גם לפי נפשות ולכן הוא רק לפי

ממון לבד בליכא מנהג. ובבנין ביהכ"נ שאינו מצוי כ"כ אפשר אין להחשיב שיש מנהג דמשאר מקומות אף מבנין ביהכ"נ ומשאר דברים אף בעיר זו אפשר אין להחשיב שנעשה זה למנהג בעיר זו ולבנין ביהכ"נ, ולכן סתם הרמ"א.

### **בית יוסף אורח חיים סימן נה אות כ"ד"ה כתוב בהגהת**

כתוב בהגהת מיימון פרק י"א מהלכות תפלה (ה"א) פסק ר"מ דעיר דאין בה אלא עשרה ואחד מהם רוצה לצאת בימים הנוראים שכופין אותו לישאר או לשכור אחר במקומו כיון דמנהג בכל נפוצות הגלות שאפילו אותם שאין להם מנין שלם שוכרין אחד או שנים או הולכים למקום מנין הוי דומיא דבית הכנסת וס"ת דכופין בני העיר זה את זה (תוספתא ב"מ פ"א הי"ב) אבל יש אחר בלא הוא אין יכולים לכופו שישאר או ישכור אחר תחתיו ולא חיישינן שמא יצטרך אחד לנקביו ויצטרכו להמתין דא"כ אין לדבר סוף ואם ילכו שנים מן הקהל וישארו תשעה אלו שנים ישכרו אחד בשותפות במקומם ושניהם יתנו בשוה אפילו אחד עני ואחד עשיר כיון דכל אחד חייב להשלים המנין עני כמו עשיר ושכר החזן על היוצאים כעל הנשארים ושוב כתב דהשלמת המנין ושכר החזן לפי שבח ממון הן גובין כי על עסקי ממון הוא שלא יצטרכו לצאת מבתיהם ולהניח ממנם וחובותיהם ושוב כתב שגובין חציו לפי שבח ממון וחציו לפי שבח נפשות ע"כ ופסק זה דהר"ם כתב המרדכי בפרק קמא דבתרא (סי' תעח) אלא שלא כתב דגובין חציו לפי ממון וחציו לפי נפשות ולענין הלכה נראה לי דכן עיקר לגבות חציו לפי ממון וחציו לפי נפשות:

### **שולחן ערוך אורח חיים סימן נה סעיף כ"א**

עיר שאין בה אלא עשרה, ואחד מהם רוצה לצאת בימים הנוראים, מחייבין אותו לישאר או להשכיר אחר במקומו. ואם הם י"א ורוצים לצאת שנים, ישכירו שניהם אחד בשותפות במקומם, ושניהם יפרעו בשוה. ואם אחד עני ואחד עשיר, פורעין חציו לפי ממון וחציו לפי נפשות, ושכר החזן על היוצאים כעל הנשארים. הגה: ואין חילוק בין אם רוצה לילך זמן ארוך קודם יום טוב או לא, כל שלא יחזור ביום טוב (מהרי"ל סימן תכ"ז ק"ז/).

### **חלוקת נטל המיסים בתשלומי ריוחה וצדקה**

#### **שו"ת הרשב"א חלק ג סימן שפ**

שאלת: עניי העיר מרובין, והמלכות ביוקר, על כן נפלה הקטטה בין העשיריים\* כי העשיריים\* הגדולים\* אומריים\*: יחזרו על הפתחיים\*, ונתן להם כלנו פת בכל יום כדי שיתפרנסו בו, כי גם העשיריים הבינוניים הדין נותן שיתנו לכל העניים בכל יום פת, כמונו. והבינוניים טוענין: שאין הדין נותן כן, אלא שישבו בבתיהם, ולא יחזרו על הפתחים, כי אחינו בשרנו הם, ותהיה פרנסתם מוטלת על הצבור, ונפרע כלנו לפי העושר, וב"ד כופין האמוד, כעובדא דרבא. הודיעני, הדין עם מי?

תשובה: שורת הדין, כדברי העשיריים הבינוניים, שהצדקה ופרנסת העניים לפי ממון הוא. וכההיא דרבא, דכפא לרב אמי ואפיק מיניה ארבע מאה זוזי לצדקה, ולפום גמלא שיחנא, ומלח ממון חסר. וכבר אמרו בפרק מציאת האשה: בנקדילון/בדפוס ליוורנו תקל"ח: בנקדימון/בן גוריון, שאעפ"י שהיה עושה צדקה הרבה, כי לא עבד כדבעי, הלך כמונו. ולכל עני ועני נותנין פרנסתו לפי מה שהו"א. וכבר אמרו: שאפילו אינו רוצה להתפרנס בשאין לו, שנותנין לו בהערמה לשם הלואה, וחוזרין ונותנין לו לשם מתנה, או שפותחין לו לשם מתנה, ואם לא קבל נותנין לו לשם הלואה. ולכל אחד נותנין לפי כבודו, שאם הוא בן טובים, מוסיפין לו ונותנין לפי כבודו, כדאיתא בפרק מציאת האשה; וכל שכן, שלא יחזור על הפתחים. ובין שנפל ליד גבאי כאנשי גליל העליון, שלקחו לעני לבין/צ"ל: בן/טובים ליטרא בשר בכל יום, אעפ"י שהיה כפר קטן. ובין קודם שיפול ליד גבאי, שהיחיד מפרנסו, וכמעשה דרבא דפרנסיה בתרגולת פטומה ויין ישן; כדי מחסורו, כתיב, וכתוב: ואתה נותן להם את אכלם בעתו, מלמד: שכל אחד ואחד נותן לו הקדוש ברוך הוא לפי פרנסתו, וכדאיתא התם. אלא שהדור נדלדל, ואין עשירות לא בכיס ולא בדעת. ומ"מ, בכל המקומות מפרנסין מן הקופה ולפי ממון, ואם יחזרו לאחר מכן על הפתחיים\*, יחזרו, וכל אחד נותן לפי דעתו ורצונו.

### **שולחן ערוך יורה דעה הלכות צדקה סימן רנ סעיף ה**

עניי העיר מרובים, והעשירים אומרים: יחזרו על הפתחים, והבינוניים אומרים: שלא יחזרו על הפתחים אלא תהיה פרנסתן מוטלת על הצבור, לפי ממון, הדין עם הבינוניים. הגה: כי עיקר חיוב הצדקה לפי הממון (תשובת הרשב"א הביא הב"י). ויש מקומות נוהגין ליתן לפי הנדבה, ויש לפי המס. והנותן לפי ברכתו, ראוי יותר לברכה. (גם זה תשובת הרשב"א הובאה בב"י).